

Dr. Öğr. Üyesi Seda ÖZBEK

Giresun Üniversitesi
Fen-Edebiyat Fakültesi
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
Giresun/TÜRKİYE
seda.ozbek@giresun.edu.tr
ORCID

**PROF. DR. M. ORHAN OKAY'IN
BİR MEKTUBU VE
KARINCANIN KAPİTALİSTLİĞİ**

A LETTER OF PROF. DR. M. ORHAN
OKAY AND THE CAPITALIST OF THE
ANT

Makale Türü: Araştırma Makalesi	Article Information: Research Article
Yükleme Tarihi: 23.11.2020	Received Date: 23.11.2020
Kabul Tarihi: 06.12.2020	Accepted Date: 06.12.2020
Yayımlanma Tarihi: 31.12.2020	Date Published: 31.12.2020

İntihal / Plagiarism

Bu makale **turnitin** programında taranmıştır.
This article was checked by **turnitin**.

Atıf/Citation

Özbek, Seda, "Prof. Dr. M. Orhan Okay'ın Bir Mektubu ve Karıncanın Kapitalistliği", *Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi [Journal Of Academic Literature]*, Yıl 6, Prof. Dr. M. Orhan Okay Özel Sayısı, Aralık 2020, s. 131-137.

Özbek, Seda, "A Letter Prof. Dr. M. Orhan Okay And The Capitalist Of The Ant", *Hikmet-Journal Of Academic Literature*, Year 6, Prof. Dr. M. Orhan Okay Special Issue, December 2020, p. 131-137.

10.28981/hikmet.829924

HİKMET-AKADEMİK EDEBİYAT DERGİSİ
[JOURNAL OF ACADEMIC LITERATURE]
PROF. DR. M. ORHAN OKAY ÖZEL SAYISI
YIL 6, ARALIK 2020

Dr. Öğr. Üyesi Seda ÖZBEK

**PROF. DR. M. ORHAN OKAY'IN BİR MEKTUBU VE KARINCANIN
KAPİTALİSTLİĞİ**

A LETTER OF PROF. DR. M. ORHAN OKAY AND THE CAPITALIST OF THE ANT

ÖZ

Türk kültür ve edebiyatının önde gelen isimlerinden olan, hocaların hocası Prof. Dr. M. Orhan OKAY'ın araştırma, inceleme, deneme, hatıra, mektup türünde pek çok eseri bulunmaktadır. Bu makalede öncelikle Kâğıt Medeniyeti adlı eserinde seçilmiş bir örnek üzerinden yola çıkarak onun akademik bakış açısının nasıl derin ve çok yönlü olduğuna dikkat çekilecektir. Daha sonra kendisinin kaleme aldığı, daha önce hiçbir yerde yayımlanmamış hususi bir mektubu verilerek, Hoca'nın hem insanî hem akademik tavrı yansıtılmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Ağustos Böceği ile Karınca, fabl, mektup, deneme.

ABSTRACT

Professor of professors, one of the leading names of Turkish culture and literature. Dr. M. Orhan OKAY has many works such as research, analysis, essay, memoirs and letters. In this article, first of all, it will be emphasized how deep and versatile her academic point of view is, based on a selected example in her work called Kâğıt Medeniyeti. Then, by giving a special letter written by him that has not been published anywhere before, it will be tried to reflect both the humanitarian and academic attitude of Hodja.

Keywords: Ant with cicada, fables, letter, trial.

Giriş

Gerek sağlığında gerek ebediyete irtihalinden sonra hocaların hocası, hocamız sayın Prof. Dr. M. Orhan OKAY hakkında çok şey yazılmıştır, yazılacaktır da. Onu şahsen tanıma fırsatına erişenler bahtiyar, onun eserlerini, fikirlerini takip edenler hiç olmazsa bedbaht değiller. Biz, okuyucular ikinci gruba girenlerdeniz, sesini değil, kalemini dinleyenler. İsimleri (Necip Fazıl Kısakürek, Ahmet Mithat Efendi, Beşir Fuat, Mehmet Âkif Ersoy, Ahmet Hamdi Tanpınar) duyduk, şehirleri, semtleri (İstanbul, Paris, Balat), anıları dinledik (Mehmet Kaplan’dan, Anadolu’dan, Nurettin Topçu’dan). *Silik Fotoğraflar*’da belli belirsiz ya da hiç görmediğimiz simalar pürüzsüz bir şekilde belirdi karşımızda. Bir yandan Türk edebiyatının devirleri, problemleri, karakteristik özellikleri, edebiyat ve edebî esere dair ne varsa ders aldık, bir yandan kendimize pay biçtik, ders çıkardık.

Hoca’nın ilmî çalışmalarından, akademik disiplininden, prensiplerinden bahsetmek bize düşmez. Düşmediği gibi bir noktada abesle iştigal de sayılır. Hoca’nın ferasetinin ne denli derin ve çok yönlü olduğunu göstermesi bakımından bir yazısında değindiği Ağustos Böceği ile Karınca hikâyesi üzerinde duracağız. Hoca, okuyucunun dikkatlerini o meşhur ve malum filmdeki “Bakış açınızı değiştirin.” repliğiyle bambaşka boyutlara çeker.

İlkokul sıralarından itibaren bizlere öğretilen ve hepimizin bildiği La Fontaine’in masalıdır Ağustos Böceği ile Karınca. Hikâye malumdur: Bir tarafta yazın boğucu sıcağına aldırış etmeden yuvasına buğday taşıyan, harıl harıl çalışan Karınca, diğer tarafta tüm yazı saz çalıp şarkı söyleyerek geçiren Ağustos Böceği. Çetin kış gelir ve bir gün yiyeceksiz, tedariksiz aç kalan Ağustos Böceği karnını doyurabilmek umuduyla Karınca’nın kapısını çalar. Aldığı yanıt bellidir: “*Yazın çaldın kışın oyna, yoksana buğday, yoksana lokma.*” Bu hikâyede hepimiz çalışkan Karınca’nın yanında, tembel Ağustos Böceği’nin karşısında oluruz. Karınca, çalışma ve üretim sayesinde, kimseye muhtaç olmamanın sembolü, Ağustos Böceği ise tembellik ve aylaklığın simgesidir. Oysa diyor Orhan Okay Hoca - Bernard Shaw’ın bu masalın parodisini yaptığını hatırlatarak- bakış açımızı biraz değiştirsek. Mesela yaz boyu çalışıp, kışın sıcağı yuvasında, karnı tok sırtı pek Karınca yapacak bir şey bulamasa, Ağustos Böceği’nin kapısına gitse, “Canım çok sıkılıyor, biraz da benim için çalar mısın?” dese. Üretimin yani endüstrinin sembolü olan Karınca, “saz”ın yani musikinin yani sanatın temsilcisi olan Ağustos Böceği’ne muhtaç olsa. Nitekim insan sadece maddi ihtiyaçlarını değil, manevi ihtiyaçlarını da gidermek salt bedenini değil, ruhunu da terbiye etmek zorunda olan bir varlık. Yaşamını devam ettirebilmesi için ise ikisine muhtaç. Endüstri ve sanat. Tıpkı bir kuşun her iki kanadı. Kuş nasıl tek kanatla uçamayacak insan da sadece sanat ya da sadece endüstri ile ayakta kalamayacak. Her ikisi elzem her ikisi mühimdir: “*Aslında toplumun her iki insan tipine dengeli olarak ihtiyacı vardır. Bedenimizin ihtiyaçlarının, yani beslenme, barınma, çoğalma ve daha rahat şartlar altında yaşama ve bunun gibi tatminlerin hemen arkasından ruhun ihtiyaçlarına yöneliriz, yönelmemiz gerekir. Yani gerçeğe, güzele, iyiye. Hatta bu bedeni*

ihtiyaçlarımızda bile, insanlık geliştikçe onlara eklediğimiz birtakım zevk unsurları yok mudur? Bunlar da insanoğlunda, diğer canlılardan farklı olarak güzellik duygusunun, bu demektir ki sanat endişesinin varlığından gelir. Maddi ihtiyaçlarımızı tatmin için ürettiğimiz kılık kıyafetin, evlerimizin, hatta yiyeceklerimizin ve yeme tarzımızın asırlar boyunca nasıl bir gelişme göstererek estetik bir görünüm aldığını ve bütün bunların birtakım kurallara, protokollere bağlandığını düşünecek olursak, en maddi ihtiyaçlarımızda bile güzelliği az veya çok aradığımızı anlarız. Mesele menfaatlerin güzeli, iyiyi, doğruyu kullanması değil, bunlara ihtiyacı olduğunun farkına varmasıdır.” (Okay, 2014: 137).

İlave ediyor Orhan OKAY Hoca, “*Bu noktada Hümeze Suresi’nin hatırlamak ne kadar isabetli olur.*” diyor. Kurân-ı Kerim’in 104. suresi olan Hümeze 9 ayetten oluşmaktadır ve kelimenin manası insanları arkadan çekiştiren, ayıplayan kimse demektir. Surede insanları küçümseme, kusur arama gibi davranışlar eleştirilmekte; servete güvenme ve onu yanlış yolda kullanmanın kişiye ne büyük zararlar getireceği anlatılmaktadır.¹ Bir ambar dolusu buğdayı olan karıncanın bir değil birkaç kış yetecek kadar yiyeceği vardır. Bu özelliği ile bakıldığında hem cimri hem açgözlü gözükmektedir. Bir Hadis-i Şerif’te “*Komşusu açken tok yatan bizden değildir.*” denmekte, İslam dininde zekât ibadetiyle, zenginlik ölçüsü kadar mala sahip olan kişilerin, ihtiyaç sahiplerine malının kırkta biri kadar yardımında bulunması emrolunmaktadır. Sadece dini olarak değil, kültürel olarak da düşkünlere, muhtaçlara yardım etmek gerekir. Türk kültürünün en karakteristik özelliğinden biridir, aman dileyene kılıç çekmemek, açları doyurmak, çıplağı giydirmek, düşküneye yardım etmek. Hikâyede adeta Tanrı misafiri konumunda bulunan Ağustos Böceği yine Türk kültüründeki “*Misafir on rızıkıyla gelir, birini yer, dokuzunu bırakır.*” inancıyla düşünüldüğünde hikâyedeki kıssadan hisse bambaşka boyutlara ulaşır.

Dolayısıyla Hoca’nın işaret ettiği gibi bakış açımızı değiştirdiğimizde bizim tutumlu sandığımız, alkışladığımız, taraftarı olduğumuz çalışkan Karınca birden bencilliğin, cimriliğin, açgözlülüğün ve narsistliğin sembolü olur.

Karıncanın kapitalistliği Hoca’nın *Kâğıt Medeniyeti* isimli kitabından seçtiğimiz sadece bir konu, bir hikâye, bir örnek. Salt bu değil, bir yanda

¹ Surenin ilk üç âyeti şöyledir: “Mal toplayan ve onu durmadan sayan, insanları arkadan çekiştiren, kaş göz işaretiyle alay eden her kişinin vay haline! {1-2} O, malının, kendisini ebedileştirdiğini sanır {3}.” Hümeze Suresi’ndeki ayetlerin, mal ve servetinin çokluğuyla gururlanıp insanlarla alay ederek onların şahsiyetlerini zedeleyen Ahnes b. Şüreyk isimli putperest Arap hakkında indiği rivayet edilmiştir. İslâm dini, insan şahsiyetinin ve onurunun korunmasına son derece önem verdiği için Kur’an bu tür davranışları kınamaktadır. (...) 2-3. âyetler servetinin çokluğuna gururlanıp insanlarla alay eden kimselerin aynı zamanda helâl haram demeden mal toplayan, onu saklayan, fakirlik korkusuyla cimrilik ederek onu hayır yolunda harcamaktan kaçınan, fakirin hakkını vermeyen ve servetinin kendisini ebedileştireceğini sanan kimseler olduklarını da ifade etmektedir. bk.

<https://kuran.diyaret.gov.tr/tefsir/sure/104-humeze-suresi>.

okumayan toplum bir yanda iflah olmaz kitap hastaları, bibliyofiller, bir tarafta kütüphane satın almak yerine ahır yaptırmayı teklif eden yöneticiler, öte tarafta mütevazı gelirinin hemen tamamını kitaplarına sarf etmiş sevdalılar... Dergicilik, mektuplaşma, hatıra, biyografi, dil, kültür, sanat ve edebiyata dair pek çok şey... Her şeyden evvel Hoca’nın üslûbu. Onun üslûbu ile ilgili yorum ve değerlendirmeler başka bir çalışmanın konusudur fakat zihinlere kazınan bir örnek olması bakımından eğitim sistemine dair şu tespitini yazmadan geçemeyeceğiz: “*Hasılı eğitim, ektiği fidanı her gün topraktan çıkarıp ‘bakalım tutmuş mu?’ diye köklerini seyreden acemi bahçivana dönmüştür.*” (Okay, 2014: 63).

Cenap Şahabettin’in nesirleri ile ilgili doktora tezimi savunduktan sonra danışmanım sayın hocam Prof. Dr. Nâzım H. POLAT’tan aldığım cesaretle, yorum ve değerlendirmelerini almak adına tezimi iki kişiye göndermiştim. Biri bilhassa Cenap Şahabettin’in nesirleri üzerine yaptığı çalışmalarla tanınan hocamız Prof. Dr. Celal TARAĞÇI ve diğeri ise sayın Prof. Dr. M. Orhan OKAY hocamız. Celal Hocamız ile yüz yüze görüşme fırsatı elde edebildim. Kıymetli yorum ve değerlendirmelerini, tekliflerini not aldım. Orhan Hocamızı ise hiç görmedim, onunla tanışma bahtiyarlığına erişemedim ama danışman hocamın hocasından bahsederken ona duyduğu sevgi, saygı, hürmet ve muhabbet beni hep derinden etkiledi ve imrendirdi. Birkaç kez telefon görüşmelerine şahit oldum. Danışman hocamın gözlerindeki parıltı, telefonun öbür ucundaki belli belirsiz duyduğumuz sesin naifliği ve sohbetin sıcaklığını görünce anlıyordum ki Cenap haklı idi: “*Gittikçe iman ediyorum, sevilmenin tilsımı sevmektir.*”

Tezime bir de mektup iliştirerek Prof. Dr. M. Orhan OKAY Hoca’ya gönderdim. Neler yazdığımı hatırlamıyorum, muhtemelen tıfıl bir öğrencinin heyecanlarını içerir bir metindi. İlmi ve akademik bir otoritenin cevabını sabırsızlıkla bekliyordum. Az bir zaman sonra kızı zannettiğim, öz kızı olsa bu kadar sever miydi bilmiyorum, Hoca’nın gelini Yeliz OKAY hanım efendi vasıtası ile aşağıdaki elektronik mektup tarafıma ulaştı. Mektup şöyle idi:

19 Temmuz 2016

Sayın Dr. Seda ÖZBEK,

Tezinizi ve mektubunuzu on beş günlük bir dinlenme tatiline çıkacağım sırada almıştım. Şimdi döndüğüm için inceleme fırsatı bulabildim. Böyle güzel ve yorucu bir çalışmadan dolayı önce sizi ve dolayısıyla hocanızı tebrik ediyorum. En çalışkan ve verimli öğrencilerimden olan Nazım Polat’la çalışmış olmanız da talihinizin bir lütfudur. Buna sizin sabrınız ve iradeniz eklenince bu güzel eser ortaya çıkmış. Çok zengin bir kütüphane çalışması yaptığınız görülüyor. Özellikle Cenab’ın yazılarını aramak için, ümitli ümitsiz binlerce periyodu taramak ve hele bunların eksiklerini tamamlamaktaki gayretiniz takdire layık. Akademik kariyerinizin ileriki safhalarında da bu gayret ve veriminizin devamını temenni ederim.

հիկմետ - Hikmet - ۷۶

Şimdi tabii olarak çalışmanızın basılıp günışığına çıkmasını arzu edersiniz. Bunda acele etmeyin. Jüri üyelerinin, mektubunuzda bahsettiğiniz teklif ve düzeltmelerinin neler olduğunu bilmiyorum. Benim dikkatimi yabancı yer ve kişi adlarının imlâsındaki hatalar çekti. Bunlarda Osmanlıca yazılış (okunuş) şekillerini değil, asılları bulunabildiği kadar orijinal imlâlarını tercih ediniz. Bir de tez için gerekli olan fakat ortalama okuyucuyu ilgilendirmeyen bibliyografya bilgilerinden sarfınazar edilmeli: Gazetelerin eksik sayıları ve tamamlanmaları (s. 9-10), kaynaklardaki Cenab adının imlâ şekilleri (s.38) gibi. Belki tezin bütünü içinde azaltmayı düşüneceğiniz başka bahisler de olabilir.

Alıntı metinler arasında bulunan okunamamış kelimelerden bazılarını okudum, çalışmanız o safhaya geldiğinde söyleyebilirim.

İki kitabını da yayına hazırladığınızı söylüyorsunuz. Bu da isabetli olur. Bence tezin basımından sonra diğer yazılarının da gruplaştırılarak veya gerekiyorsa seçme yapılarak birkaç cilt halinde yayımlanması da iyi olur. Cenab, Edebiyat-ı Cedide yazarları içinde hem en çok okuyan hem de kültür alanı en geniş olan bir sanatkârdır ve buna lâyıktır.

Tezi bana da gönderdiğiniz için teşekkür eder, sağlık ve huzur içinde çalışmalarınızın devamını dilerim.

Orhan Okay

Yukarıda belirttiğim gibi benim gönderdiğim mektupta neler yazdığımı hatırlamıyorum. Lakin mektubumun sonuna sadece ismimi yazdığımı biliyorum. Oysa Hocamız, muhatabına akademik unvanı ile hitap ederek onu taltif ediyor, mektubun muhteviyatında çalışmaya dair tekliflerde, yönlendirmelerde bulunuyor ve mektubunu mütevazî bir tavırla, unvanından soyutlayarak sadece adı soyadı ile bitiriyordu.

Akademik ve edebî kimliğine, şahsına yapılan övgüler karşısında “insanî zaaftan kaynaklanan hoşlanmanın sarhoşluğu ve bu ben değilim itirafı ile terlediğini” söyleyen Hoca, *Silik Fotoğraflar*’ı “*Kendime Dair*” başlığında “gururunu frenlediğini” söylediği bir hikâyeye ile sonlandırır: “*Ebu Hanîfe bir gün öğrencisiyle Bağdat sokaklarında dolaşırken, bir kenarda oynayan iki çocuktan biri diğerine İmam’ı göstererek demiş ki: ‘Bak bu amca var ya! O geceleri hiç uyumaz, hep okur ve ibadet edermiş.’ Bunu işiten İmam-ı Azam dönmüş ve ‘Bak, demiş, yâ Ebâ Yusuf, insanlar bizi nasıl görmek istiyor? Öyleyse onların görmek istedikleri gibi olalım.’*” (Okay, 2001: 204).

Oysa, eminiz ki Hoca hem olduğu hem görüldüğü gibi olan nadir insanlardandır.

Sonuç

Hüküm vermek kabilinden değil sonuç yazmak adına şunları belirtmek isteriz: M. Orhan Okay, bir ilim adamı, bir akademisyenden daha ötedir. Sadece *Kapitalist Karıncalar* başlıklı yazısından yola çıkarak bile böylesi bir dikkat ve zihin uyanıklığının, rahmetli Hoca’nın nevişahsına münhasır melekelerinden biri olduğu söylenebilir. Hoca sahip olduğu sezgi, tecrübe ve bilgi birikimi ile olayları ve durumları çok boyutlu görebilmekte, gösterebilmektedir. Denemelerinde, hatıralarında, mektuplarında bilhassa dil ve üslûp bakımından sanatkârane bir tavır vardır. Okuyucu, yazılarını okuyormuş değil onu dinliyormuş hissine kapılır. Dolayısıyla onun anı, mektup, deneme türünde kaleme aldığı eserlerine “edebî eser” adesesinden bakılmalı ve eserleri bu gözle incelenmelidir.

Böylesi bir edebiyat otoritesinin günümüzün benmerkezli dünyasında hiç tanımadığı bir öğrencinin çalışmasını incelemesi, ona vakit ayırması dikkate şâyândır. İlim adamı, akademisyen tarafı ile muhatabını cesaretlendirmiş, gerekirse tecrübelerini aktararak yardım edeceğini belirtmiştir. Hoca’nın, İbnülemin Mahmut Kemal İnal için söylediği, ilk mısramı Yahya Kemal’in ikincisini Süleyman Nazif’in söylediği beyit, esasında en çok da kendisine yakışmaktadır:

Hezâr gıpta o devr-i kadîm efendisine

Ne kendi kimseye benzer ne kimse kendisine.

Kaynakça

Okay, Orhan. (2001), *Silik Fotoğraflar*, Ötüken, İstanbul.

Okay, Orhan. (2014), *Kâğıt Medeniyeti*, Dergâh Yayınları, İstanbul.

<https://kuran.diyaret.gov.tr/tefsir/sure/104-humeze-suresi>. (Erişim Tarihi 20.11.2020)